

José Fernández Caramés, un emigrante estradense

José M. Bértolo Ballesteros
joberba4@gmail.com

Resumo. Destacamos o labor de mecenado dun emigrante estradense, natural de Liripio, chamado José Fernández Caramés, que trunfou no seu soño de «facer as américas». O seu éxito como empresario facilitou que tanto en España como na Arxentina, axudase económica e persoalmente a moitos veciños, uns de nome recoñecido e outros anónimos.

Abstract. The patronage of José Fernández Caramés, an emigrant from Liripio, in A Estrada, was remarkable. He achieved his dream of making a fortune in America and his success in business allowed him to help, personally and financially, many renowned and anonymous people in Spain and in Argentina.

Nos séculos XVII e XVIII temos constancia de xente fidalga estradense que emigrou ás Américas uns como militares ou con cargos políticos, como o III marqués de Guimarei *Luis Francisco Mosquera e Aranda*, e outros foron para probar fortuna, dedicándose en moitos casos ao comercio de xéneros naturais daquelas terras como o cacao que exportaban a España, así, por exemplo, *Jerónimo de Leira e Castro*, descendente do pazo de Correáns.

Pero nos séculos XIX e ata mediados do XX foron moitos os labregos estradenses que tiveron que emigrar a América para escapar da fame e das levas que os obrigaban a servir no exército español.

Moitos destes labregos non atinxiron o éxito co que soñaban, pero outros grazas ao seu grao de sacrificio, á súa sagacidade para os negocios e á providencia chegaron a amasar unha fortuna.

Afortunadamente moitos deles nunca esqueceron as súas orixes e foron unha bendición para as terras que os viron nacer. Nomes como *Manuel Porto Verdura*, natural de Nigoi, de quen xa se falou na *Miscelánea*, de *Manuel Torres Agrelo*, natural de Rubín, e moitos outros «americanos» (así se lles chamaba) foron quen de favorecer

o desenrolo empresarial da Estrada, como o primeiro, e de desempeñar un papel moi importante na modernización do sindicalismo agrario que buscaba entre outras cousas acabar co caciquismo, como o segundo.

Un emigrante tamén con fortuna foi *José Fernández Caramés*, que destacou como mecenas, sobre todo en Arxentina, e axudou economicamente a moita xente galega e estradense, entre eles ao matrimonio Alfonso Rodríguez Castelao e Virginia Pereira Renda.

José naceu en Liripio o 12 de xuño de 1897 e foi bautizado ao día seguinte co nome de *José María*. Era fillo lexítimo de Manuel Fernández Balseiros, natural de San Pedro de Quintillán, e de Concepción Caramés Cabada, veciños de Liripio.

Marchou á Arxentina no ano 1912, seguramente para non ser chamado a filas, xa que naquel tempo supuña participar na guerra en Marrocos.

Traballou durante doce anos nun «almacén», é dicir, algo máis que un ultramarinos, xa que se podía atopar de case todo, pois tamén incluía material de ferraxaría, confección, etc. Dito establecemento chamábase «Gatichaves».

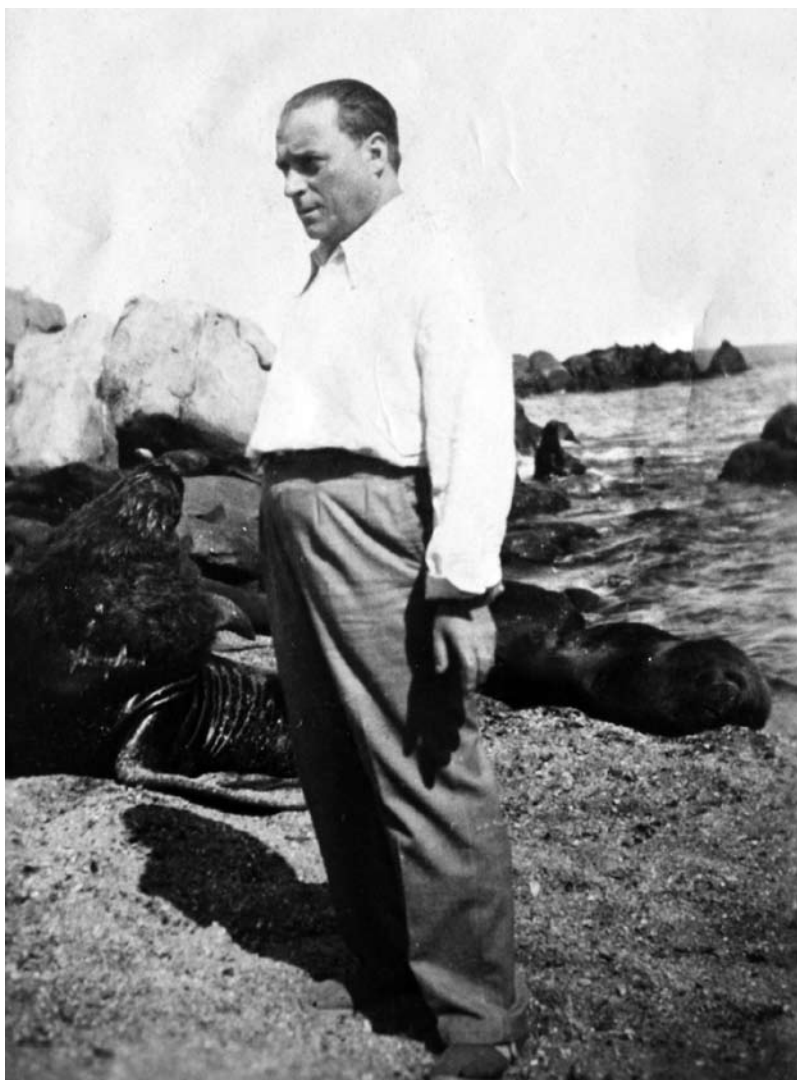
Logo en 1924 independizouse e con tempo e esforzo cando cumpriu 40 anos era dono de dous *almacéns* e cando cumpriu os 50 rexía a *Confitería Imperio*, no que se ofrecía ademais de pasteis un servizo de restauración, o *Hotel Litoral* no que traballaban máis de cen empregados, o *Restaurante Dorrego*, un almacén, etc. Todos os negocios estaban situados nunha mazá entre as grandes avenidas Corrientes¹ e Federico Lacroce e fronte ao cemiterio Chacarita.

Os locais estaban alugados a un emigrante italiano, pero logo cos cartos do traspaso dalgúns negocios, mercou todas as propiedades.

Hábil para os negocios, contratou a un comisario de policía, arxentino pero fillo de españois, para xefe de persoal e sobre todo para resolver os trámites administrativos, dado que como ex-comisario

1 A avenida Corrientes fíxoa famosa Carlos Gardel coa súa canción «Y todo a media luz» ao cantar:

Corrientes tres cuatro ocho
Segundo piso ascensor
No hay porteros ni vecinos
Adentro cocktail y amor.

seguía a ter múltiples influencias. Para que aceptara o cargo, ofrecelle o dobre de soldo do que estaba a gañar como comisario.

A partir do ano 1948 levou para a Arxentina a máis de vinte familiares, naturais de Liripio, Ribela e parroquias limítrofes, dándolles emprego nalgún dos seus negocios. Logo uns continuaron con el e outros independizáronse.

Casou dúas veces, a primeira con Encarnación Buceta, que era natural de Poio e, tras enviudar en 1933, casou en 1937 con Rosa Domínguez, natural de Arxentina, pero filla de ourensáns. Pero non tivo a fortuna de ter fillos, nin lexítimos nin naturais, polo que acabou por afillar unha bisobriña.

Pasaron moitos anos ata que en 1953 volveu a Liripio, que seguía sen ter unha mala pista pola que poder acceder. De aí que en 1961 tivo contactos co gobernador de Pontevedra e co alcalde da Estrada D. Mario Blanco Fuentes para que fose construída, como podemos ver nunha carta que lle dirixiu ao alcalde e que se pode ler completa na *Miscelánea* nº 4 (páx. 113-114).

Nesa carta tamén di:

Outro meu desexo é que, unha vegada que se rematen os traballos da carreiteira, fagamos unha boa escola, dotada de tudolos elementos modernos, de xeito tal que sexa considerada como unha das mellores obras a prol dos nenos. Con todo ficará no mañán disa comarca, unha boa lembranza da súa Alcaldía e tamén do «americán» que cuasi é un home sin patria, pois eiqui na Arxentina eu son «o galego» e aí na miña Galicia son «el americano»... mais, eu sigo sendo un bo galego, un patriota galego de todo corazón.

En Liripio tamén custeou os gastos que supuxo a construción da igrexa parroquial.

Exerceu José un gran mecenado cultural. Así, por exemplo, foi el quen en 1952 pagou completamente a reedición do libro *Contiños da terra* do estradense García Barros, que se tiña editado en 1930 na Coruña e que agora se publicou na Arxentina. E na década dos oitenta tamén financiou a reedición de *Vagalumes Versos Galegos* do poeta de Codeseda Xosé Manuel Cavada Vázquez. Precisamente tamén foi promotor da volta á terra en 1962 dos restos mortais deste poeta, quen falecera 26 anos antes en terras andaluzas. Do solemne funeral que se celebrou nesa ocasión deu conta con detalle o citado artigo de Mario Blanco e Juan Andrés Fernández nesta prestixiosa revista *A Estrada, Miscelánea histórica e cultural*.

Era de carácter temperamental, quizais porque tivo que traballar moito para trunfar e destacar no mundo dos negocios sen axuda de ninguén. Tamén se formou intelectualmente de xeito autodidacta, como se desprende da redacción das cartas remitidas, entre outros, ao alcalde estradense Mario Blanco.

En Arxentina axudaba economicamente a veciños e a diversas institucións galegas, como o Centro Gallego. Amigo del era Alfonso Rodríguez Castelao e a súa esposa Virxinia. E dado que as ideas políticas que tiña Castelao non concordaban coas de José, un sobriño deste, chamado tamén José Fernández, preguntoulle un día a Castelao como era posible que fosen amigos tendo unha visión política tan diferente, e Castelao respondeu que, sempre que o necesitaba, José estendía un cheque, pero que outros, que dicían ter a mesma visión política ca el, non compartían nin un peso.

Tamén hai que dicir que nunha ocasión José ensinoulle a Castelao unha máquina de afeitar eléctrica que trouxera nunha viaxe a EEUU; a capacidade de asombro de Castelao, un xenio pero dunha sinxeleza de espírito fascinante, chamoulle a atención a José e a cantos o rodeaban. E meses máis tarde, cando se soubo que Castelao padecía dun cancro, tratou de levalo a EEUU para que fose tratado nun hospital americano, pero os médicos arxentinos dixéronlle que nada se podía facer por el, polo que declinou do seu empeño.

Amigo del era tamén o bispo auxiliar de Bos Aires, monseñor Tato, quizais por mor da súa xenerosidade. Cada vez que viña a España, o bispo acudía ao aeroporto a despedilo e mesmo nunha ocasión acompañouno por estas terras galegas.

En efecto, unha mostra da xenerosidade de José vémolala no seu testamento, que outorgou o 28 de maio de 1969 ante Luís F. Mullen en Bos Aires. Se ben deixou como herdeiras a súa muller Rosa ea súa bisobriña Rosa Garrido Fernández, deixou entre outros os seguintes legados:

1. Un millón de pesos para a «Asociación de Lucha contra la Parálisis Infantil».
2. Un millón de pesos para a «Asociación de Lucha contra el Cáncer».
3. Un millón de pesos para el «Colegio Casa de Jesús».
4. Un millón de pesos para o «Centro Gallego de Buenos Aires».
5. Un millón de pesos para o «Hogar Gallego para Ancianos».

Hai que dicir que un millón de pesos daquela significaban uns 40.000 euros actuais.

Agradecemos, pois, con estas liñas o labor de José Fernández Caramés e doutros moitos emigrantes que co seu traballo, exemplo e bonhomía directa ou indirectamente axudaron a mellorar a vida dos seus veciños estradenses e demais galegos.